

Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler

Ed: Beşir Musa Nafi, İzzuddin Abdu'l Mevla, El-Hevvas Takiyye/Çeviri: Nurullah Çakmaktaş, İstanbul, Yarın Yayınları, 2016, 283 sayfa
ISBN: 978-605-9931-25-0

Seda Çelik

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, S.B.E, Karabük, Türkiye
celikseda78@gmail.com

Kitap Kritiği

Geliş Tarihi: 20.03.2020

Kabul Tarihi: 23.03.2019

Editöryal bir çalışma olarak yayınlanmış olan “Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler” kitabı, konusunda uzman araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Kitap “giriş” kısmı ve her biri farklı ülkelerdeki selefi oluşumları anlatan on beş bölümden oluşmaktadır. Yazar, kitabı için “Bu kitap, Arap ülkelerindeki selefi cemaat haritasını tümüyle ele alan kapsamlı bir araştırma iddiasında olmayıp selefilik olgusunun incelenmesi için bir ‘giriş kitabı’ olma özelliği taşımaktadır.” vurgusunu yapmaktadır. Bununla birlikte kitabın içinde cevabını bulabileceğimiz soruları şu şekilde sıralamaktadır: “Arap dünyası içindeki söz konusu bu faal selefi cemaatler kimlerdir? Bu cemaatler nasıl neşet etmişlerdir ve ilham kaynakları nelerdir? Diğer İslâmî cemaatlerle ve geleneksel ulema kurumu ile nasıl bir ilişki içindedirler? Bu cemaatlerin itibar ettiği şahsiyetler ve cemaat adına konuşan davetçiler ve âlimler kimlerdir? Bu cemaatler tutarlı bir ideolojik vizyona sahipler midir ve neyi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar?” (s. 8).

Kitabın orijinal ismi “ez-Zâhîretü’s-Selefiyye (et-Te’addüdiyyetu’t-Tanzimiyye ve’s-Siyâsât) olup çevirisini selefilik üzerine birçok bilimsel çalışması bulunan Nurullah Çakmaktaş¹ yapmıştır. Birinci bölümde selefilik genel bir çerçeveden bakan yazar, selefilik başlangıçtan günümüze olan tarihî gelişim sürecini ele almıştır. Diğer bölümlerde ise bundan farklı bir yol izleyerek selefilik ayrı ayrı ülkeler temelinde analiz etmiştir.

“Ehl-i sünnet-i hâssa” olarak da anılan selefiyye; kendilerini “ehlü’s-sünne, ehli’l-hadîs ve’s-sünne, ehli’l-hak” olarak tanımlamaktadır. Sözlükte “önce gelmek, geçmek, geçmişte kalmak” anlamındaki selef (sülûf) kelimesinden gelen selefiyye; “geçmiş insanlar, soy, fazilet ve ilim bağlamında önce gelip geçenler” demektir. Selef, terim olarak ilim ve fazilet açısından Müslümanların önderleri sayılan ashap ve tâbiîn için kullanılır.² Bu bağlamda tarihi kökleri olan selefilik nevv-zuhur bir düşünce sistemi olmadığı söylenebilir. Hicri üçüncü asırda selefilik, Halku’l-Kur’an ve mihne politikaları kapsamında Ahmed b.Hanbel’in (ö:855) Mutezile’nin görüşlerine karşı çıkmasıyla anılmıştır. Hicri 7. yüzyılın ikinci yarısında yetişip çok sayıda eser telif eden Takiyyüddin İbn Teymiyye (ö: 1328) ve onun en önemli öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye, Selefilik’in önde gelen isimlerinden kabul edilir. Bu ikisinin çalışmalarıyla ehl-i hadîs ekolü sistematik Selefilik’e dönüşmüştür.³ Kitabın yazarı Beşir Musa Nâfi, selefi ekolün özelliklerini belirlemede İbn Teymiyye’nin sunduğu katkıları şu şekilde sıralamıştır: “Allah’ın sıfatları konusunda tevilden sakınmak, Allah’ın kendisine bahşettiği irade sebebiyle insanın kendi fiillerinden sorumlu olduğunu vurgulamak, din ve şeriatın kaynağı olarak kurucu naslar olan Kur’an ve sünneti incelemek, ictihada çağırarak, teorik ve pratik görünüşleriyle tasavvufa ve mezhepsel aşırılığa karşı çıkmak.”(s.19) 17.yüzyıla kadar geçen sürede, İbn Teymiyye görüşü kapsamındaki selefi düşünce kesintiye uğramış, söz

¹ Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.

² M. Sait Özzerarlı. (2009). “Selefiyye”, DİA, Cilt:36, s. 399.

³ Özzerarlı, a.g.m, s. 400.

konusu tarihten sonra “ihya hareketleri” adı altında İbn Teymiyye’nin düşüncelerini tekrardan hayata geçirme çabaları zuhur etmiştir. Nâfi, selefliliğin yakın zamanda Müslümanlar arasındaki etkinliğini arttırmasına ve birtakım sebeplerle selefi düşüncede çeşitliliğin çoğalmasına yönelik değerlendirmesi ile birinci bölümü tamamlar.

Hişâm b. Ğâlib, ikinci bölümde, Suudi Arabistan’da bulunan selefi oluşumlar kapsamında Vehhâbî hareketin ortaya çıkışı, temel görüşleri ve çeşitli selefi grupların oluşumundan bahseder. Ancak bunu sadece muhalif selefi akımlar üzerinden ele alır. Vehhâbîliğin kurucusu olan Muhammed b. Abdülvehhâb, Hanbelî kadısının oğlu olarak H. 1115 (M.1703) yılında dünyaya gelir. Abdülvehhâb ile siyasî lider Muhammed b. Suud arasında yapıldığı iddia edilen bir anlaşmaya göre Suûdî emîri, şeyhin Suûdî hâkimiyetini desteklemesi taahhüdü karşılığında Vehhâbî davasını yayma hususunda her türlü yardımı yapmaya söz vermiştir. Böylece İbn Abdülvehhâb, fikirlerini yayabilmek için ihtiyaç duyduğu siyasî desteğe, İbn Suûd da siyasî hâkimiyet alanını genişletebilmek için güçlü bir dinî şahsiyete kavuşur.⁴ Ğalib’e göre bu ittifak günümüz Suudi Arabistan Krallığı olarak bilinen ülkenin kuruluşuna vesile olur. Bilindiği üzere Suud’da Vehhâbîlik görüşü hâkimdir. Günümüzde seleflilik denince ilk akla gelen, Vehhâbîliktir. “İslâm tarihi boyunca benzeri pek çok fikir ortaya çıkmasına rağmen Vehhâbîlik kadar kolay yayılan ve siyasal boyut kazanan başka bir fikir hareketi görülmemiştir.”⁵ Bunda Suudi Arabistan’ın diğer ülkelerde seleflilik anlayışını kabul ettirme çabalarının etkisi büyüktür. Ayrıca Arabistan’ın coğrafi konumu, her ülkeden insanlarla muhatap olması ve kendi içinde bedevî hayat tarzını yaşıyor olması da sebepler arasında düşünülmektedir.⁶ Ğalib, Vehhâbîliğin temel fikirlerini, “bazı durumlar dışında yöneticiye isyanın caiz olmaması” ve “kâfirlerin dost edinilmesinin haram sayılması (verâ-berâ)” olarak ifade eder. Bu düşüncelerin siyasî, iktisadî veya sosyal sorunlara yol açması sonucu bazı dinî kurumların ortaya çıktığını belirtir. Ğalib, bazı araştırmacıların⁷ fikirlerini esas alarak Abdülvehhâb’ın ictihadı ihmal etmesinin, tamamen Hanbelî ekolün fetvalarını taklit ettiğini ve bunun bir çelişki olduğunu gösterdiğini

vurgulamıştır. Ancak Abdülvehhâb’ın eserlerinde İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye’nin kitaplarına sıkça başvurması, onun bu şahsiyetlerin bir mukallidi veya bir Hanbelî âlimi olarak değerlendirilmesi için yeterli olmadığı düşünülmektedir⁸. Kitabın yazarı, Suudi Arabistan’da bulunan selefi oluşumların, en genel ifadeyle “aksiyoner hareketler” ile “bu şekilde olmayanlar” olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, aksiyoner seleflilik olan “sahve hareketi”nin düşünce sistemleri, İhvân-ı Müslimin’in fikriyatı ile Vehhâbîliğin mezcedilmesi aracılığıyla oluşmuştur. Geleneksel Seleflilik tevhid-i ulûhiyet, bidatlerle mücadele, selefi cemaatlara bağlılığın güçlenmesi (Velâ ilkesi) ve hâkim yöneticiye itaat konuları üzerine odaklanan net bir çizgiyi benimsemektedir” (s.48). Câmiye Selefliliği (es-Selefiyyetü’l-Câmiye) ve Ehl-i Hadis grubu (Elbânî Grubu) aynı düşünce sistemine sahip olmakla beraber Elbânî Grubunun ayrıldığı nokta, hâkim siyasal düzenlerin meşru olmadığı noktasıdır.

Ammar Ahmed Fâyid,⁹ “Mısır’da Selefliler: Dini Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete” adlı çalışmasında Mısır’da selefi akımların tarihî gelişim sürecini, aralarındaki düşünce ve sistem farklılıklarını, gerçekleştirdikleri faaliyetleri, Mısır devriminin selefi gruplar üzerindeki etkilerini ve sonrasında oluşan siyasi partileri, eleştirel bir üslupla analiz etmektedir (s.54). Mısır devriminden önceki selefi gruplar üzerinde herhangi bir tasnif yapılmazken, devrim sonrasında oluşan selefi haritanın tasnif edilerek anlatıldığı görülmektedir. Yazar, Mısır’da selefi hareketin faaliyetlerini İslâm’a davet, sünnetin ihyâsı ve hayır hasenat işleri kapsamında 20.yüzyılın ilk çeyreğinde başladığını ve söz konusu hareketin gerek teşkilatlanma anlamında gerekse ideolojik olarak homojen bir yapıda olmadığını ifade eder. Fâyid, Mısır’da selefi hareketin Arap dünyasındaki diğer selefi hareketlere etki ettiğini belirtmiş, 25 Ocak devrimi sonrası Mısır’da seleflilerin siyasî hayata iştirak etmelerinin Arap dünyası içinde bir ilk olduğunu ve örnek teşkil ettiğini ifade etmiştir. Siyasete oldukça mesafeli olan seleflilerin çok sayıda parti kurmuş olmaları dikkat çeken noktalardan biridir. Yazara göre selefi hareketin toplum üzerindeki etkilerinde selefi şeyhlerinin verdiği fetvaların rolü

⁴ Mehmet Ali Büyükkara. (2012). “Vehhâbîlik”, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.611.

⁶ Büyükkara, a.g.m., s. 611.

⁶ Büyükkara, a.g.m., s.612.

⁷ Stephane Lacroix, Zemanu’s-Sahve: el- Harekâtu’l-İslâmiyyetu’l-Mu’âsiratu fi’s-Su’ûdiyye, (Beyrut: eş- Şebeketü’l-’Arabiyye li’l-Ebhâs ve’n-Neşr.)

⁸ Büyükkara, a.g.m., s. 612-613.

⁹ Araştırmacı, İslâmî Hareketler Uzmanı.

büyüktür. Fâyid, selefliğin gelişmesinde iletişim araç ve gereçlerinin etkili olduğuna fazla değinmemiştir. Ancak Çakmaktaş¹⁰ "Mısır'da Selefliğin Toplumsal Tercih ve Nedenleri" başlıklı çalışmada seleflerin kitle iletişim araçlarından en çok ve en verimli yararlanan grup olduğunu ileri sürmektedir.

Dördüncü bölüm yazarı Ahmed Muhammed ed-Dağışı,¹¹ Yemen'de selefliğin tarihî gelişimini, çeşitli kollarını ve Yemen Devrimi sonrasındaki fikirselle olarak meydana gelen köklü değişiklikleri eleştirel bir şekilde analiz eder. Yazar, selefliğin gelişim sürecini, "geleneksel seleflik ve kolları", "yeni seleflik ve çeşitleri", "devrim sonrası selefli gruplaşma" başlıkları altında inceler. Geleneksel seleflik, Yemen'de merhum Şeyh Abdurrahman Mukbil b. Hâdî el-Vâdî (ö. 2001) liderliğinde başlamış, zaman içerisinde kendi içinde yoğun parçalanmalar yaşamıştır. Yazar, bunun sebebini selefli hareketin, maddî ve mânevî desteğini sınır ötesinden temin etmesine dayandırmaktadır. Dağışı, selefli gruplar arasındaki çekişme ve ihtilafların bazı olumlu ve olumsuz etkileri olduğunu belirtmiş; bunlara birer örnek vererek çalışmasını sonlandırmıştır. er-Reşâdu's-Selefli Birliğinde olduğu gibi bazı siyasî gruplar, Arap devrimlerini yakından takip etmişler ve sonuç itibarıyla er-Reşâdu's-Selefli grubu Mısır'daki Nur Partisini kendisine örnek olarak seçmiş ve müstakil bir selefli siyasî parti kurmaya karar kılmıştır. Yazar bu durumu olumlu bir etki olarak yorumlar. Geleneksel selefli grupların siyaset karşıtı söylemlerinde ısrar ve devrime karşı müesses nizamın yanında yer almaya devam etmelerini ise olumsuz bir etki olarak değerlendirir (s.90). ed-Dağışı'nın bu çalışması selefliği tamamen siyasî açıdan ele almış olup Yemen halkının içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumun olumsuz etkilerinden bahsetmemiştir.

"Dış Çekişmeler ve İç Değişimler Gölgesinde Irak'ta Seleflik" konusunu Yahya el-Kubeysî¹² ele almıştır. Yazar, makalesine alanla ilgili yazılı materyallerin azlığı sebebiyle araştırma yapmanın zorluğunu ifade ederek başlar. Yazar, Irak'ta Selefliğin geçmişinin, İbn Abdulvehhab'ın davetinin öncesine gidecek kadar eskiye dayandığını söyleyenlerin bulunduğunu ve hatta bazılarının selefliğin Irak topraklarından başladığını iddia ettiklerini ifade eder.¹³ Kubeysî, Irak'ta selefliğin yerli bir kuramsal çerçevede

oluşturamayıp sadece davetçi ve mürid yetiştiren bir karakterde olduğunu, bütün grup ve hareketlerin düşünce esaslarını ve teorilerini dışarıdan ithal edip, sadece aktivist ve mücadele adamı yetiştirdiklerini ifade etmiştir. Yazarın düşüncelerine sıklıkla yer verdiği Abdulhamid Nâdir'e göre ilk selefli örgütlenme girişimi 1960'lı yılların başında oluşmuşken, 1990'lı yıllarda ilk kez selefler aleyhine idam hükmü çıkar. 2001 yılında cihadi selefliği Irak'a ilk taşıyan Ensâru'l-İslam örgütü ilk eylemini, Bağdat'ta alkollü faaliyette bulunan kulüplerden birine bombalı saldırı düzenleyerek gerçekleştirmiştir (s.106). "Irak el-Kâidesi ile mücadele etmek amacıyla bölgesel cihadi selefli gruplar kurulurken ülke dışından cihat için hicret edenlerin oluşturduğu küresel cihadi selefli gruplar da meydana gelmiştir. Her ikisinin de ortak özelliği Amerikan işgaline ve işgalin akabinde devlet yapısında ortaya çıkan köklü dönüşümlere keskin bir şekilde karşı çıkmış olmalarıdır." (s.111).

Kitapta Suriye'de selefliğin gelişim sürecine, altıncı bölümde Abdurrahman el-Hâc'ın¹⁴ kaleminden yer verilmektedir. Yazar, Suriye selefliğinin 19. yüzyılda Şam ve Halep'te ıslahatçı seleflik olarak ortaya çıkıp zamanla ilmî selefliğe dönüşen bir değişim içinde olduğunu dile getirir. Diğer Arap ülkelerinde seleflik davetçi bir yapıda başlayıp değişim gösterirken, Suriye'de selefliğin gelişiminde bu duruma rastlanılmamıştır. "Suriye'de cihadi selefliğin ilk tohumları Hafız Esed döneminde atılmıştır. Bu, bölgedeki ve İslâm dünyasındaki bazı gelişmeler ile eş zamanlı gerçekleşmiştir" (s.120). Seleflikle ilgili zaman içerisinde çeşitli oluşumlar mevcuttur. Örneğin, ayrılıkçı selefli düşünce, Esed'in şii yayımlıcağına karşı benimsediği siyaset sonucunda şiddet karşıtı selefli oluşumlar meydana gelmektedir. Yazara göre Suriye'deki savaş, ülke içinde selefli düşüncenin yaygınlaşmasına katkı sağlamış olup savaş bittikten sonra selefliğin yeni haritası büyük oranda değişim ve dönüşüm yaşama sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Araştırmacı ve İslâmî hareketler uzmanı olan Muhammed Ebû Rummân¹⁵ bu çalışmada Ürdün seleflerinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği dönemi ve selefli grupların özelliklerini analiz eder. Yazar, Ürdün'deki seleflerin Arap baharı öncesi ve sonrasında siyasî bir aktör olmadıklarını zikrettikten sonra, ülkede bulunan selefliği üç ana

¹⁰ Nurullah Çakmaktaş . (2015). 1Mısır'da Selefliğin Toplumsal Tercih ve Nedenleri", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 9, Sayı 2, s.42.

¹¹ Prof., Sana Üniversitesi, İslâmî Hareketler Uzmanı.

¹² Irak Uzmanı.

¹³ Şeyh Abdulhamid Nâdir bu görüştedir.

¹⁴ Prof., İslami Hareketler Uzmanı, Malezya İslami İlimler Üniversitesi

¹⁵ Ürdün Üniversitesi, Stratejik Araştırma Merkezi.

gruba ayırır: İlk grup Şeyh Nasuriddin el-Elbânî'ye tâbi olanların oluşturduğu geleneksel-muhâfazakâr selefilik, ikincisi kurucularını Ebû Muhammed el-Makdîsî (teori ve fetva düzleminde kurucu) ve Ebû Mus'ab ez-Zerkâvî (pratik ve eylem düzleminde kurucu) olduğu cihadi selefiliktir. Üçüncüsü ise muhtelif düşüncelere sahip türlü cemaatler ve öncüler arasında dağılmış olan aktivist selefiliktir (s.144). Bu üç selefi akımın ayırt edici özelliği, siyaset yapma konusundaki olumsuz tavırlarıdır. İlk iki grup, bu çizgisini devam ettirirken, cihadi selefliğin Arap devrimlerinin de etkisiyle düşüncelerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Ürdün'de protesto gösteri ve yürüyüşlerine iştirak eden tek selefi grup cihadi selefilik olmuştur (s.153).

Macit 'Azzâm,¹⁶ Filistin'deki selefi akımların tanımı, ortaya çıkış sebepleri ve Arap devrimi hareketinin Filistin Selefi hareketi üzerindeki yansımalarını tetkik eder (s.161). Yazar, Filistin'de selefi hareketlerin seksenli yıllardan sonra etkin olmaya başladığını ve siyasî çatışmalardan uzak, hayır ve davet işleri faaliyetlerinde bulduklarını dile getirir. Ancak zaman içerisinde Filistin'de selefi hareket, bünyesine muhtelif akımları almak suretiyle büyümüş ve çeşitlenmiştir. 'Azzâm, Filistin'de "davetçi selefilik" akımının orta yolu benimseyen mutedil bir metot takip eden kimselerden meydana geldiğini belirtir. Bununla birlikte şiddete davet eden zihniyete karşı çıkmış, şiddete başvuranları selefi olarak değil, "tekfirci" olarak gördüklerini vurgulamıştır. "Arap dünyasındaki devrim rüzgârlarından davetçi selefilik de etkilenir. Bu bağlamda davetçi selefliğin içinden bir grup kimse, Muhammed Ebû Camî' liderliğinde selefi bir parti kurma niyetini deklare eder (s.165). Bununla birlikte "Filistin'de seksenli yılların sonlarından itibaren kullanılan bir kavram olan 'cihadi selefilik' kendisini, Kur'an, sünnet ve icmâdan beslenerek sahil İslâm modelini tatbik eden; yönetim konusunda İslâm siyaset ve cihat anlayışını, doğru itikadı temsil eden ve işgalci veya şeriati tahrif eden yönetim ile nasıl bir muamelede bulunulacağını bilen bir akım" olarak tanımlamaktadır (s.166). Azzâm, cihadi selefliğin ortaya çıkmasına ve yayılmasına katkı sağlayan etkenleri açıkladıktan sonra Hamas ve cihadi selefilik arasındaki ilişkinin gelişim sürecinden bahseder.

Dokuzuncu bölümde Suud el-Mevlâ,¹⁷ Lübnan'da selefi akımların tarihî olarak ortaya çıkışını, selefliğin bölümlerini, aralarındaki görüş ayrılıklarını ele alır. Yazar, Lübnan'ın kendine has toplumsal yapısı ve coğrafi konumunun muhtelif selefi akımların oluşmasına zemin hazırladığını belirtir. "Toplumsal açıdan bölünmüş, çevresi otoriter ve birbirleri ile çekişme içinde bulunan güçlü devletlerle çevrelenmiş küçük bir ülke olan Lübnan, bulunduğu coğrafyada etnik ve dinî toplulukların bir mozaığıdır ve ülkede bulunan insanlar yıllardır bir ulus oluşturamamışlardır."¹⁸ Bütün bu sebepler Lübnan'da selefliğin gelişim seyrini belirlemiştir. "Lübnan'daki selefi akımlar da diğer ülkelerdeki benzerleri gibi tek bir örgütsel çatı altına toplanmamış ve düşünce yapısı da tek bir kaynaktan beslenmemiştir" (s.175). Yazara göre, Lübnan'daki geleneksel selefi akımlar da diğer ülkelerde olduğu gibi siyasî faaliyetin dışında kalmayı, faaliyetlerini davet ve sosyal hizmet alanları ile sınırlı tutmayı tercih etmiştir. İsrail saldırılarının artması ile birlikte Filistin mülteci kamplarında cihadi selefilik neşet eder, fakat Lübnan selefliğinin gelişmesinde en belirleyici âmil, Afgan cihadı olur. Yazar, Arap baharının diğer İslâmî grupları etkilediği gibi selefler üzerinde de heyecan yarattığını belirterek sözlerine son verir.

Cemal eş-Şerif,¹⁹ "Sudan'da Selefilik: Barış ve Şiddet Arasında Bölünme" adlı yazısında Sudan'da selefliğin çeşitli akımlarını, tarihî süreçleri, yaşadıkları bölünmeleri, benimsedikleri muhtelif ekolleri ve Arap devrimlerinin bu hareketler üzerindeki etkilerini analiz etmiştir (s.196). Yazar; Sudan'daki dinî inanışın tasavvufa yakın olduğunu, selefilikle ilgisinin bulunmadığını belirterek Sudan'ı sûfi izler taşıyan, sünnî İslâm üzere olan bir ülke olarak tanımlar. "Sudan halkının yüzde altmışının sûfi cemaatlere bağlı olduğu, selefi cemaatlere yüzde onunun bağlı olduğu bilgisi mevcuttur. Sudan'da selefliğin başlangıcı 1935 yılına kadar gitmektedir. Kendileri, varlıklarını 1936 yılında ilân etmişlerdir. Sudan'daki selefilik diğer selefi akımlar gibi davetçi-ıslahatçı bir çizgi içinde olmuş ve tevhit akîdesinin yerleşmesinden başlayarak toplumun ıslahını hedeflemiştir. Son yirmi yıl içinde ise cihadi selefilik ortaya çıkmıştır" (s.195). Eş-Şerif, ülkede geleneksel selefliğin, Suudi Arabistan ile çok iyi ilişkisi içinde olduğunu ifade eder. Ayrıca cihadi selefliğin

¹⁶ Filistin Uzmanı.

¹⁷ Araştırmacı, Lübnan İslâmî Hareketler Uzmanı.

¹⁸ Mesut Şöhret. (2012). "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi: Lübnan Modeli". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, Haziran, s.86.

¹⁹ Sudanlı Araştırmacı, Yazar.

Afganistan'da savaşa iştirak etmiş kimselerden oluştuğunu ve ülke dışındaki yorumlardan etkilendiğini belirtir.

On birinci bölümde Muhammed Bedrî 'Îd,²⁰ Kuveyt'te selefi akım üzerine yoğunlaşmış ve bu akımın ülkenin siyasî haritasındaki yerini ortaya çıkarmayı, selefi akımın fikrî kaynaklarını, ideolojik temellerini ve siyasî faaliyet mekanizmalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır (s.210). Yazar, Kuveyt'te selefi akımın başlangıcının 1920'de başladığını, bu dönemde kendilerini geleneksel selefiler olarak tanımlayan bazı davetçi ve şeyhlerin ortaya çıktığını, hayır ve davet faaliyetlerinde bulunmaya başladıklarını belirtir. Bunun yanı sıra bazı etkenlerin ve bölgesel konjonktürün, altmışlı yılların ortasından itibaren ilk olarak toplumsal düzlemde ve daha sonra siyasî düzlemde Kuveyt'te selefiliğin artmasına, genişlemesine ve nüfuz kazanmasına katkı sağladığını ifade eder. 'Îd, ülkedeki selefi hareketin, Kuveyt'e doğrudan sınırı olan bir ülke olan Suudi Arabistan'daki Şeyh Muhammed İbn Abdulvehhab'ın sancağını taşıdığı dinî düşüncenin ve metodun bir uzantısı olduğunu söyler. Yazara göre Kuveyt'te selefi akım gerek Arap dünyası içinde ve gerekse dışındaki benzer tüm hareketlerden farklılık arz etmektedir. Mesela siyasete ve seçimlere, nispeten daha erken bir dönemde girmesi, diğer düşünce akımları ile uyumlu bir biçimde varlık göstermesi ve medyada görünürlüğünün yüksek olması, sayılabilir.

Tunus'ta selefiliğin ortaya çıkış sürecini, Arap Baharı öncesi ve sonrasında nasıl gelişim gösterdiğini, selefi akımların değişim ve dönüşümlerini Riyâd eş-Şu'aybi²¹ kaleme alır. "Tunus'ta selefi cemaatler, faaliyetlerine 1980'li yıllarda başlamıştır. Toplumun değişimini barışçıl bir yolla gerçekleştirmeyi metot edinen mutedil gruplar olduğu gibi müesses hükümetlere karşı savaşa davet eden silahlı gruplar da bulunmaktadır. Mutedil ve demokratik İslâmî eğilime sahip olan Nahda Hareketi'nin, Bin Ali döneminde hükümet tarafından baskı görmesinin akabinde, Tunus'ta selefi akımlara yönelik artmaya başlamıştır" (s.227). Yazar, Tunus'ta selefi akımın ortaya çıkmasına sebep olan dâhilî ve hâricî sebepleri açıkladıktan sonra selefi akımlardan "ilmî selefilik", "es-Selefiyyetu'l-Harekiyye", "cihadi selefiliğin" oluşum süreçlerini, düşünce sistemlerini ve faaliyet şekillerini ele alır. Selefi akımın, devrimden sonra kendisini yeni bir

siyasî ve ictimâî çevre içinde bulunduğunu ifade eden yazar, bu çevrenin özelliklerini analiz eder.

Kitabın on üçüncü bölümünde Hasan el-Eşref²² Fas'ta selefiliğin ortaya çıkışı, gelişim ve dönüşüm aşamalarını ele alır. "Fas'a hükmeden birçok devlet; dinî, siyasî ve içtimâî meselelerde selefiliği kendi pratikleri bağlamında kullanmışlardır. Mesela birçok devlet lideri, düşmana veya sömürgeciliğe karşı mücadelede Faslıların duygularını harekete geçirmek için selefilikten muharrik bir güç olarak istifade etmişlerdir" (s.241). Yazar, Fas'ta selefiliğin ilk olarak ortaya çıkışını, 11. yüzyılın sonu, 12. yüzyılın ortalarına kadarki zaman sürecinde Murabıtlar devleti döneminde gerçekleştiğini dile getirir. Murabıtlardan sonra Muvahhitler döneminde, yeni bir ideoloji ve mezhep olarak selefiliğe zıt akîde ve düşünceler artar. El-Eşref, 20. yüzyılın başlarında Fas'ta selefiliğin iki ana konu ile iştigal ettiğini söyler: Sûfi tarikatlerle ilişkisi olduğu düşünülen bidat ve hurafelerle mücadele etmek ve işgalcilerin takdis ettiği medeniyet ve kültüre boyun eğmeye karşı mücadeleye davet etmek suretiyle İspanyol ve Fransız sömürgecilerine karşı direniş göstermek. Yazar, selefilerin yaşadığı hapisane tecrübesi ve Arap baharı rüzgârının, geleneksel ve cihadi selefi yapının ana ekseninde yaşanan dönüşümlere en fazla etki eden iki âmil olduğunu vurgular, bununla birlikte geleneksel selefilik ile cihadi selefilik arasındaki ihtilafı net bir şekilde ortaya çıkaran sebebin 11 Eylül olayları olduğunu vurgular (s.246).

Muhammed Sâlim Vild Muhammed,²³ Moritanya ve Afrika sahil kuşağında selefilik üzerine yaptığı çalışmasının amacını şu şekilde belirtir: "Moritanya, Nijerya ve Nijer başta olmak üzere sahil bölgesindeki muhtelif selefi hareketleri, bu hareketlerin sahip olduğu çeşitli eğilimleri ve Cezayir selefiliğinin fikrî ve amelî açıdan bu hareketler üzerindeki etkilerini tetkik etmektedir. Bununla birlikte Batı Afrika bölgesindeki selefilik eğilimlerini, bu eğilimlerin şiileşme ve sûflik ile mücadeledeki rolünü ve fikrî revizyon gölgesinde Afrika sahil bölgesinde selefiliğin geleceğini incelemektir". Yazara göre Afrika sahil bölgesi devletleri birçok kriz yaşamaktadır. "Bu krizlerden en fazla ön plana çıkan ise "selefî dönem" olarak bilinen ve son yıllarda korkutucu bir şekilde kanlı eylemleriyle bu devletlerin gündemine oturan selefilik olgusudur. Sahil bölgesinde bulunan selefi hareketlerin tamamı olmasa da kahir ekseriyeti Cezayir selefiliği paltosu

²⁰ Araştırmacı, Körfez Bölgesi Uzmanı.

²¹ Araştırmacı, Tunus İslâmî Hareketler Uzmanı.

²² Araştırmacı, İslâmî Hareketler Uzmanı.

²³ Moritanyalı Gazeteci, Yazar.

içinden çıkmaktadır" (s.257). Yazara göre, selefilik tek bir yapı içinde olmayıp genelde bulunduğu bölgenin rengini ve toplumsal biçimini almaktadır. Mesela Moritanya'daki selefilik Arap karakteri baskın olup içinde siyahî kesimden nerdeyse hiç kimse bulunmamakta ve genellikle de barışçıl bir yöntem benimsenmektedir.

Kitabın son bölümünde Hasan Muhammed İbrahim,²⁴ Somali'de selefilik detaylı şekilde analiz etmektedir. Yazar, Somali'de selefilik geçmişi 1940'lara kadar uzandığını, bu dönemde bireysel selefi çabaların var olduğunu ortaya koyar. "Somali'de örgütlü selefilik, 1970'li yılların ortalarında Şeyh Mahmut İsa'nın liderliğinde Cemaati İslâmî'nin kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. 1983-1993 yılları arasında, selefilik toplum içinde çok hızlı bir şekilde yayılmıştır." Yazar, zaman içerisinde ortaya çıkan selefi arka plana sahip birçok grubu detaylı şekilde tetkik eder.

Sonuç olarak Arap ülkelerindeki selefi hareketleri konu edinen bu kitap, selefilik ortaya çıkmasından günümüze kadar gelişimi, ideolojisi, değişim ve dönüşümleri davetçi, cihadi ve politik açıdan ele almakla beraber bulunduğu toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik konjonktür çerçevesinde etkilerinden bahsetmektedir. Toplumsal olaylar birbiri ile ilişki içindedir. Arap Baharı rüzgârının bütün Arap coğrafyasında etkilerini görmek mümkündür. Bu bağlamda kitapta yer alan çalışmalar birbirinden bağımsız gibi görünse de tarihî süreç açısından birbirleriyle bağlantılı oldukları düşünülmektedir. Kitabın derleme bir kitap olması okuyucuya bu bağlantıları kurma noktasında zorluk çıkarmamaktadır. Kitap, Arap dünyasındaki selefi hareketliliği tek bir bakış açısından değil de farklı düşüncelere sahip uzman araştırmacıların görüşleri ışığında ele almaktadır. Çalışmanın alanda önemli bir boşluğu doldurduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın eksikliği ise farklı tonları olan selefilik Vahhabilik sonrası değişimi ve o bağlamda vurgulu olarak ele alınmamış olmasıdır. Zira Muhammed b. Abdülvahhab sonrası siyasi nitelik kazanan, Suudi Arabistan Krallığının kurulmasıyla devlet desteğini arkasına alan hareketlerin tamamen güdülebilir ve yönlendirilebilir hareketlere evrilmesi dikkatleri çekmektedir. Özellikle 1990 sonrası aynı hareketlerin sahipleri ve çobanlarının değiştiğine dair çok sayıda iddia içeren çalışma bulunmaktadır.²⁵

Belki bundan sonra Balkanlarda, Kafkasya, Orta Asya Türki Cumhuriyetler ve Avrupa'daki selefi hareketler ve eylemleri üzerine bir çalışma gerekmektedir.²⁶ Zira buralardaki otoritelerin Müslümanları ötekileştirme, tahkir ve tezyif eylemlerine karşı selefi hareketler aksülamel olarak taraftarlarını artırarak yükselişe geçecektir. Ancak aynı hareketler silahlarını eş zamanlı olarak yerleşik dindarlık anlayışına, türbe ve kabristanlıklara, geleneksel dindarlara yöneltecektir. Bu ise taraftarlığın sürdürülemeyen geçici bir yükselişi olacak geride kan gözyaşı ve nefret bırakacaktır. Diğer yandan selefi hareketler için 11 Eylül bir kırılma noktası olduğu kadar bütün İslam dünyası için de bir kırılma noktası olduğunu vurgulamak gerekir. Zira bu tarihten sonra İslam dünyası öcüleştirecek, şiddet ve terör üreten odak olmakla itham edilecektir. Sonuçta o tarihe kadar batıda duyulan ihtida hareketleri artık duyulmaz olacak, İslam'a yöneliş önü kesilecektir.

Kaynakça

- [1] Bodur H. E. (2003). "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2 s.7-20
- [2] Bodur H. E. (2004). "Orta Asya'da Militan İslamcı Hareketler ve Vahhabilik", Dini Araştırmalar; Cilt: 7, s. 20, ss. 195-204.
- [3] Büyükkara M. A. (2012). "Vehhâbilik" Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 42. 611- 615.
- [4] Çakmaktaş, N. (2015). "Mısır'da Selefilik Toplumsal Tercih ve Nedenleri", Akademik Orta Doğu, Cilt: 9, Sayı 2.
- [5] Lacroix, S. Zemanu's-Sahve: el- Harekâtu'l-İslâmiyyetu'l-Mu'âsiratu fi's-Su'ûdiyye, (Beyrut: eş-Şebeketü'l-'Arabîyye li'l-Ebhâs ve'n-neşr.)
- [6] Özervarlı, M. S. (2009). "Selefiyye" Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 36, s. 399-402.
- [7] Şöhret M. (2012). "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi: Lübnan Modeli". Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 5, Sayı 1, Haziran (s. 85-107)

²⁴ Somali İslâmî Hareketler Uzmanı, Yazar.

²⁵ H. Ezber Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(2003) s.7-20

²⁶ H. Ezber Bodur, "Orta Asya'da Militan İslamcı Hareketler ve Vahhabilik", Dini Araştırmalar; Cilt: 7, s. 20, ss. 195-204.